

SIVAS KONGRESİNE KADAR İNGİLİZ-AMERİKAN MANDA MÜCADELESİ

Prof. Dr. Hasan KÖNİ *

GİRİŞ : İngilizlerin, Arab isyanını kullanarak Osmanlı ordularını Güney-doğu Anadolu'da geri çekilmeye zorlamaları ve böylece savaşı kazandıklarını iddia etmeleri, peşinden ;söz verdikleri halde İtalyanların yerine Ege havalsine Yunanlıları çıkarmaları İnci Dünya savaşının galiplerini rahatsız etmişti. İngiltere'den kesintisiz olarak Hindistan'a uzanacak bir hat üzerinde İngiltere'nin sömürgeci olarak varlığı kıskançlıkları uyandıyordu. Bu incelememizde İtalyan-İngiliz, veya İngiliz Fransız çekişmelerinden çok İngiliz-Amerikan çekişmesinin küçük bir bölümü üzerinde duracağız. İki anglo-saxon asıllı ülkenin çekişmelerinin yanı sıra ilginç olan kendini Avrupa işlerine karışmayan yalnızcılık politikası izleyen bir devlet olarak tanıtan Amerika'nın aslında Dünya'nın her yerinde sessiz ve derinden sömürge arayışı içinde olmasıdır. Latin Amerika ve pasifiği ele geçirdikten sonra petrol bölgelerine el atması aslında doğal görülmelidir. Oklahoma ve Texas petrol rezervleri aşırı çıkarım yüzünden zorlanmaktadır. O halde İngilizlerin pek bilmediklerini iddia ettikleri Orta-doğu'ya gelmeleri kadar tabii bir şey olamayacaktır. Zaten Osmanlıya savaş ilan etmemiş -lerdir ama bu savaş ilanını iyice düşünmüşlerdir ¹. İnzivaya çekilmiş ülke rolünü oynayan Amerika ve İngiltere arasındaki asil çekişme İran ve mezopotamyanın zengin petrol yataklarında söz

*

¹ Amerikan belgelerinde Türklere savaş açılması nedenleri şöyle belirtilmektedir : 1) Bu ülke şimdi dostlarımızın düşmanıdır; b) Almanya'ya bütün dünyaya savaş açmasında yardımcı olmaktadır; c) Türkiye'nin zalim hükümeti dünya barışını tehdit etmektedir; d) Artık bir ulus olarak varlığını sürdüremeyecektir; e) Yunanlılar ve Sırbılar Bulgaristan'a ve Türklere savaş açmamızda ısrar ediyorlar ve Avusturya Macaristanda direniş hareketlerinde bulunan Yugo-slavlar cesaret kazanacaklardır ve savaş ilan ettiğimiz zaman diğer bütün Alman müttefiklerine de savaş ilan edilmiş olacaktır.

sahibi olmaktı. Petrole sahip olmanın yolu ise güçlü devletlerin bulunduğu bir bölge yerine kendilerine bağlı, rum, ermeni ve bazı diğer soylardan oluşan devletler kurmaktan geçiyordu. Bazı Türk aydınlarının bel bağladıkları Wilson prensiblerinin amacı Anadolu'da çoğunlukta olan Türklere ülkelerini geri vermek değil,

1 nolu dipnotun devamı :

Aynı belgenin ikinci kısmında niçin Bulgaristan ve Türkiye'- ye savaş ilan edilmemesi gerektiği ise şöyle açıklanmış : Her iki ülke Amerikan vatandaşlarına karşı suç işlememişlerdir. Amerika ile dost kalmak istediklerini bildirmişlerdir. Bulgaristan teslim - olmak üzeredir. Bulgaristan'ın- olması Berlin-Türkiye bağını kesece-ğinden Türkiye uzun süre dayanamayacaktır. Almanya bu iki ülkeye savaş açmamız için çok uğraşmıştır. Biz savaş açarsak iş uzayacaktır. Her iki ülkede Almanya'dan bıkmış olup Amerika'nın dostluğuna yanaşmaktadırlar. Almanların baskısına rağmen Türkler kendi ülkelerindeki Amerikan okullarına, hastanelerine dokunmamışlardır. Amerikalılar savaş sırasında bu hastanelerden Osmanlı tebalarına epeyl yardımda bulunmuşlardır. Savaş ilanı bu yardımı durduracaktır. Savaş ilanı Osmanlı İmparatorluğu içinde bulunan hristiyan ahalinin yokedilmesine yol açacaktır. Amerikalıların ileri sürdüğüne göre Türkiye'nin bazı azınlıkları yoketme çabaları Alman askerlerinin planlaması ve baskısıyla yerine getirilmiştir. Türkler bu işleri yapmaya o kadar istekli değillerdir ve Ermeniler ile Süriyeliler üzerine saldırılar şimdilik durmuş olup Rumlarla çatışmalar devam etmektedir. Savaş ilan olunursa 3 veya 4 milyon civarında olduğu sanılan hristiyanlar yok olacaktır. Amerikan etkisi bu olayı durdurmaktadır. Zaten diğer müttefikleri Amerikan kuvvetlerinin Türkiye veya Bulgaristan'a gönderilmelerine asla izin vermeyeceklerdir. Zaten böyle bir girişim için 5 veya altı ay hazırlanmak gerekecektir. Hiçbir Amerikan misyonerinin Türklerin hristiyan azınlıkları artık yönetmesini istemediklerini biliyoruz. Zaten buna izin verilmeyecektir. Ancak, Türk köylülerinide bu zalim ve kapasitesiz idare- den kurtarmak gerekmektedir. 1 Mayıs 1918 tarihli ve James Barton imzalı belgede Amerika'nın gerçek fikirleri açıkca ortaya konmuş. bkz : **Amerikan Foreign Office Doc. 1107 /Roll 5 İnquir 42** . Amerikalıların diğer bir görevide 1917'de savaşa girinceye kadar İngiliz ve diğer müttefiklere Osmanlı topraklarında olup bitenler hakkında bilgi vermek olmuştur.

tersine Ermeni ve Rum devletçikleri kurmaktı². İngilizler ise Erzurum ve Sivas'taki hareketleri incelerken, Amerikalıların bu davranışlarını yerinde değerlendirerek, Türklerin, Wilson ilkelelerinin kendi toprak bütünlüğünü koruyacağını zannetdiklerini açıklıyorlar³.

1 - Amerikalıların görüşü.

Mustafa Kemal'in bazı İngiliz subayları ile görüşmesi kongreler sırasında mandadan ümitli olan Amerikalıları şüphelendirmiş ve kendi dış işlerine çektikleri telgrafta İzmir bölgesi komutanı, İngiliz generali Woodbury'nin milliyetçi Türk çetelerini dağıtmaya çalışmasına rağmen gizlice Mustafa Kemal'i desteklediklerini bildirmişlerdir. (bkz 1 no.lu telgraf) 18 Ağustos 1919 tarihli telgrafta ise isyancı diye niteledikleri Kemalistlerin Uşak ve Eskişehir'i ele geçirdikleri ve devlet parasına el koydukları bildirilmektedir. Telgrafa göre Mustafa Kemal taraftarları Sultanı taht'tan indireceklerdir (bkz. 2 no.lu telgraf) Bir başka telgrafta iki Amerikalı gazetecinin Sivas'taki konferansa katılacakları ve İngiliz **Morning Post** gazetesinin bu toplantıda bütün Osmanlı İmparatorluğu üzerinde İstanbul'dan İran körfezine kadar İngiliz mandasının kabul edileceğinden bahisle Amerikan manda komisyonunda perşembe günü Paris'e doğru hareket edeceğini bildi-

² Petrol konusunda 1914'lerde hazırlanmış olan İngiliz raporunda petrolün kömürün yerini tutacağı belirtilerek mümkün olduğu kadar geniş petrol sahalarını ellerinde tutmaları gerektiğini söylüyorlar Aynı raporda Amerikan petrol sahalarının çok kısa ömrü kaldığı ve bir kısmının ise tepe noktadaki üretimden artık gerilemekte olduğu ve Amerikan Standart Oil Kumpanyasının bütün dünyada altını kaldırmadığı taş kalmadığını bildiriyor. İmparatorluk petrol komitesi ise İngilizlerin Dünyadaki üstünlüklerinin kömür rezervleri sayesinde sağlandığını, üstünlüklerini korumak istiyorlarsa petrol rezervleri konusunda güvenliklerini sağlamaları gerektiğini belirtiyor : **Power /33 / 13** Negotiations Regarding the Petroleum Policy of His Majesty's Government.

³ Bilal N. Şimşir, İngiliz Belgelerinde Atatürk (1919-1939) Cilt I, Nisan 1919 - Mart 1920, s.59.

riyor (bkz.3 telgraf). Amerikan konsolosu Wallace 29 Ağustos tarihli telgrafında ise büyüyen Amerikan ümitlerini yansıtıyor. Wallace Sultan'ın, İngiliz yanlısı olduğunu ve onlarla yeni entrikalar çevirdiğini söyleyerek, Milliyetçilerin çoğunun Amerikan mandasından yana olduklarını, böylece ülkelerinin bölünmekten kurtulacağına inandıklarını söylüyor. Ermenistanın bağımsızlığının Amerika doktrini olduğunu ve İstanbul'un uluslararası bir şehir haline geleceğini ağızlarına dahi almıyorlar diyor. bkz. 4 no.lu telgraf). Amerikanın bu ümitleri Sivas kongresinin son günlerine kadar sürecektir.

III - İngilizlerin Durumu

İngilizlerin İnancı milli mücadele hareketinin hız kazanmasına yol açan olay Yunanlıların İzmir'i işgalidir. İngilizlerin korkusu Orta-Doğu'yu hiç bilmeyen Amerikalılar değildir. Bu sırada en korktukları olay Ermeni lideri Boğos Nubar Paşa tarafından İngilizlere teslim edilen Emir Faysal ile Mustafa Kemal Paşa arasında yapıldığı ileri sürülen gizli antlaşmadır⁴. Yapıldığı ileri sürülen bu andlaşmaya göre Arablarla Türkler dinlerini ve vatanlarını ortaklaşa koruyacaklardır. Petrol bölgelerine böyle bir tehdit her ne kadar emin olunmasa bile İngiltere'yi rakibi Amerika'dan daha fazla meşgul edecektir. Sonunda böyle bir anlaşmanın olmadığına kanaat getiren İngiltere, Binbaşı Noel'i ve Malatya valisi Ali Galip beyi Mustafa Kemal Paşa'nın üzerine gönderecektir. Aslında bu baskıların dışında Türklerin İngiliz himayesine girmek istediklerinden emindirler. Labay Ian Smith 30 Eylül 1919'da büyük vezirin danışmanlarından Kemal bey ile yaptığı görüşme hakkında Milliyetçi Hükümetin anti-İngiliz olmadığını ve kendilerine ortak çalışabileceklerini ve Türklerin bağımsızlığına karşı konulmazsa onlarla dost olunabileceğini bildirmektedir⁵. Erzurum ve Sivas Kongreleri sonuçlanıncaya kadar, İngilizlere Amerika'nın kendilerini desteklediği görüntüsünü veren Mustafa Kemal bu iki çıkarıcı gücü birbirlerine karşı kullanmasını bilmiştir. Ermeni sorununun halli için Amerikan senatosundan bir heyetin Türkiye'ye tetkiklerde bulunmak üzere

⁴ Şimşir, a.g.e., s.79-84, 91-92

⁵ Şimşir, a.g.e., s.29-131

çağrılması ise manda taraftarlarının görüşünü ıskat eden akıllı bir hareket olmuş ve General Harbord'un verdiği raporla Anadolu'da bir devlet kuracak kadar Ermeni bulunmadığını bildirmesi, İngiltere ve Amerikayı gene karşı karşıya getirmiştir.

Uluslararası dengeleri yerinde kullanmasını bilen bir dahî iki büyük gücü dize getirmiştir.

EKI**OF 1-8-58 FROM W.H. ANDERSON, STATE DEPT.****BY****DATE****TELEGRAM RECEIVED**

Constantinople via Paris 1320 - 2 -

FROM

of oriental guile masking more or less violent ill will. They are no pledges of permanent submission."

The British authorities out here have apparently taken a positive stand against the nationalist movement under Mustapha Kemal which may lead to very serious consequences. They appear to remain, as in the past, hostile to the Union and Progressive Party which claims to represent the national cause of the Turks and once supported by a large majority of the Turkish army. As the Mustapha Kemal movement apparently is believed absolutely to be identical with the Young Turk Party which has not been materially weakened by the loss of its absoluteing leaders some kind of a clash would seem inevitable. General Woodbury, British Commander in Chief in the Smyrna region, has ordered the dispersion of Turkish nationalist bands in that section. Some people profess to believe that the British are secretly supporting Mustapha Kemal while making a show of opposition. I am unable to verify this at present. They are said to have asked to be allowed to send a representative to the sivas convention. Please report to Washington as the Commissioner number 364. Ravndal American Commissioner.

WALLACE.

DUL / SAM

EK 2

OF 1-8-58 FROM W.H. ANDERSON, STATE DEPT.

BY

DATE

TELEGRAM RECEIVED

FROM

GREEN

Constantinople

Dated August 14 th, 1919.

Via Paris, 18 th.

Rea'd 10:44 a.m.

Secretary of State.**Washington, D.C.**

1279, 18 th.

From Constantinople.

"152, August 14 th, 8 p.m.

Things Turkish seem to be reaching a crisis. All of anatolim occupied by Allied troops appears in ofeen rebellion against the government. Nazim Pasha Minister of war is said to have resigned offering as an excuse the escape from prison in Constantinople of Fallil Pasha uncle of Envier, but in fact because the situation in the interior renders him helpless. The government's authority is confined to a limited sphere around Constantinople. This is the alarming news brought back by two reconstruction commissioners. In some places like Oushak and Escshebr the insurgents are reported as having deposed the local officials and taken possession of public funds. The position of the cabinet seems untenable but if Damad Faurid Pasha resigns he will be probably replaced by Damat Tewfick Pasha who is 80 years old and of the same school as the present Grand Visier. Ultimately it is not unlikely that the question of the Sultan's abdication may be raised by Mustafa Kemal's partisans in favor of the Crown Prince, who is preferred by the socalled intellectuals who furnish brains to the insurgent movement. The Allied comanders here may soon

**OF 1-8-58 FROM W.H. ANDERSON, STATE DEPT.
BY DATE**

TELEGRAM RECEIVED

LW

Constantinople. 1279.

- 2 -

FROM

find themselves in the very difficult position of having to defend a government which is discredited by its own people or of treating with the revolutionary Turkish forces. Last Monday evening in a political party meeting a few hot heads advocated the proclamation of a republic but they were promptly arrested. Please repeat to Washington as the Commissioners number 355. Ravndal, American Commissioner."

WALLACE.

CS

EK 3**BY****DATE****LW****GRAY**

Constantinople.

Dated August 17, 1919.

Via Paris, August 19,

Recd. 20, 12; 14 a.m.

Secretary of State,
Washington,

1291, 19th.

From Constantinople : "154, August 17, 2 p.m. The Turkish situation remains ominous. Nazimpeine, Minister of War, has resigned as foreshadowed in my 355 being replaced by Mustapha Chefik and Tewfik Pasha Minister without portfolio has also resigned as predicted in my 318. Two American newspaper corespondents are planning to attend the proposed National Assembly at Sivas. Some attention is paid in this morning's papers to an alleged editorial in the MORNING POST of London advocating a British mandate for the entire Ottoman Empire from Constantinople to the Persian Gulf. The American Mandate Commission expects to leave here next Thursday for Paris where they hope to arrive (4 days later ?). Please repeat to Washington as the Commissioner's number 358. Pavndal, American Commissioner."

WALLACE**RFF**

BY DATE

EK 4**TELEGRAM RECEIVED**

Grey

FROM

Const intinople dated Aug 26 th
Via Parie dated August 26 the

Secretary of State.
Washington, n.c.
1331, 28 th.

From Contantinople. "160, August 26 th 4 P.M. Rumors are thickening of active British intervention out here in the settlenant of Turkish affairs. On the one hand it is reported that some of the leaders of the Young Turk party tho were taken to Malta to be tried have been brought to England after having agreed to swing the Nationalist movoment in Turkey into line for a British mandate.

Secondly : it is claimed that Great Britains' representatives here ith the aid of the Sultan are on the point of concluding an arrangement regarding Turkey similar to the recent Anglo-Persian agreement and that they are promoting a marriage between the Shah now here and a daughter of the Sultan. These stories sound very wild and would not even be mentioned in these despatches but for the fact that they are talked of in responsible Turkish circles. It is, perhaps, true that the Sultan is growing more and more suspicious and afraid of the Mustapha Kemal movement which is believed to call for immediate parliamentary clections and cabinet's restoration to the parliament and that he is now able to convert his Grand Vizier from being a Francophi to be an ardent advocate of British guardianship. The Nationalists ridicule the idea of their being sold to Great Britain by Young Turk leaders such as Prince Halim and Halil Bey and Mithat Shukri. As regards

TELEGRAM RECEIVED**- 2-****FROM**

the Sultan's allged intrigue with Great Britain they point to the presen reported inrest and indignation in Persia and declare that Turkey would never stand for such a deal. Numerous Nationalist apparently remain firm in their allegiance to an American mandate abviously believing that they stand better chances in dealing with America of saving the country from dismemberment and of escapling titelage. They do their best to neutralize the talk of Armenian independence as an American doctrine and the internationalization of Constantinople is not even mentioned. The (?) convention is said to have opened the 24th instant. A simil but less important convention is scheduled to be held at Alasher back of Smyrna. Please repeat to Washington as the Commissioner's number 372. Ravndal American Commissioner".

WALLACE

TGP.,